

ורא. וכן הוא כליל הסדר
ליל התקדש חג יורד אור
בספיה"ק שזה נרמו בסימני
בעל הגדה קדש קודם רחץ.
וין העשה טוב קודם הסור
פסח האתערותא דלעילא.
רד מלמעלה, הוא קודם
בנה מצד האדם.

ולקנות הקדושה ע"י עבודתו, כי אם לא
יתקיים ורחץ מיד לאחר הקדש לא ישרא
אצלו כלום מהקדושה הנידחת משמים.
זה הוא הרמו בוי"ו החיבור, כי הוא
תנאי בקדש שצריך לעשות מיד רחץ.
ושפעת מאחי הגה"ח רבי ישראל שמחה
הלוי שליט"א כי קדש רחץ יחד
בגימטריא שבת, והכונה הוא כי בחינת
קדש קודם הוא בבחינת קדושת השבת.
ורמו לנו זאת בעל ההגדה בוי"ו המחבר
שצדיקין לחשוב כ' התיבות יחד. ויש לומר
כי הוי' מרמו על ששת ימי המעשה
המושפעים מהשבת שהם כחי' רחץ הבא
לאחר השבת.

עלוא זי"ע מכאר שבלשון
פילה אומרים יכולם
פיהם בקדושה ובטהרה.
מלאכים הם בעצם קדושים
קים בעניני עוה"ז ויורדים
ייכים לטהר את עצמם. וכן
שלוש אומרים יונאל שם
ורה, כי מדברים על אכילת
זלים עיה"ק. דלעתיד לבא
; מלאכים, שגהיה בעצם
צריך להתקדש. ועל פי זה
יד זי"ע שזה בחינת ליל
בבחינת מלאכים שהם
זים, וכן בבחינת לעת"ל
ין [וכמבואר במכתבו של
התלמידים זי"ע].

וכן הוא באמת דבליל פסח הקב"ה יוצא
מגן ערן של מעלה יורד בכיכול
לעולם הזה ומשרה שכנינו כחתוננים.
ונכנס לגן עדן תחתון שהוא בית של כל
אחד בישראל בעת עריכת ליל הסדר.
שהרי כשהקב"ה נמצא שם הלא בחינת
גן עדן הוא, ושומע את שירתנו במקום
שירת המלאכים שאינו שומע באותו לילה,
שאנחנו בבחינת מלאכי קודש ושרפי
מעלה באותו לילה מעין מלאכי השרת.
ואפשר לומר עוד יותר דבלילה זו כוחו
הקב"ה במלאכים שלמטה, יותר
מבמלאכים כמו שהאור החיים הק' מבאר
על הפסוק (מסעי נג. ט) כעת יאמר ליעקב
ולישאל מה פעל אל, דלעתיד לבא

תענית - יום

עם ישראל יהיה כחדרים הפנימיים של
השכינה והמלאכי מעלה יהיו בחוץ.
וישאלו את בני ישראל מה פעל אל
בחדרים הפנימיים. ועפי"ז אפ"ל דבעצם
בני ישראל הם יותר גדולים במעלת
עבודתם ממלאכי מעלה, כמבואר בפסוק
(שמות כ. ט) ואנשי קודש תהיו לי, שהם
מקדשים בשר ודם אנשי, מקדשים את
האנושיות עם עבודה, עד שגהיה בעצם
קדוש, ולא כן המלאכים שאין להם
שום גשמיות וקדושים הם בעצם כלי
עבודה.

במשמרת איתמר (בליקשים טו. הטה) מכאר
מאמר חז"ל (פסחים א.פ) אין
קידוש אלא במקום סעודה, קידוש היינו
להיות מופרש ונבדל, דהיינו שיש דבר
גשמי אין נפרש מזה, אין קידוש - איש
ישראל אינו מקדש את עצמו אלא במקום

איתא בספר דברי שלום שיש לפרש רחץ
מל' בטחון כמו שאומרים בכריך
שמה יביתא אנא רחץ, כי הרבה פעמים
האדם עושה מצות ומעשי"ט ואינו מרגיש
קדושה בעשייתם, והיינו קדש את עצמן.
אתה עשה את שלך לעשות מעשים
המביאים קדושה, ואח"כ בטח בתי' כי
תחול עליך קדושה מלמעלה, כי על האדם
מוטל לעשות את שלו. ועיין דברי השפת

סעודות וכו' וכו' וכו'
הגשמיים, ולא שיפרוש את עצמו לגמרי
מגשמיות, אלא לעשותם בקדושה.
וחזו שרמונו לנו הקדמונים בסימני הסדר
קדש - תקדש את עצמן, ואם תחשוב
שעליך לפרוש מעניני עוה"ז, רחץ -
תיטול ידים לסעודה, ודייקא עי"ז אפשר
להתקדש. ולכן קדש רחץ עם הי"ו
החיבור, לא לפרוש מגשמיות, ו' החיבור
הוא במקום ה'אלא במקום סעודה, דהיינו
שהקדושה והסעודה כאים בבת אחת.
כבר הבאנו שקדש רחץ בגימטריא שבת,
וי"ל שרמונו שזהו עבודת שבת קודש
לקדש את המעשים הגשמיים האכילה
השהיה השינה וכדו' שהי' נעלים
ורחנניים כמבואר בספה"ק. והיינו קדש'
ביחד ועי' רחץ, יותר ממלאך שהוא
מופרש ומובדל.

אמת (תוספת תל"א) שאדם צריך שיהיה לו
בטחון במעשיו הטובים ובמצותיו. וזה
כונת הפסוק בטח בה' ועשה טוב, שגם
לעשיית טוב בעי' מדת בטחון. ולכן
ההקדמה לליל הסדר שיהיה לו מדת
הבטחון. שמעשיו הטובים שעושה בלילה
הזה עושים רושם למעלה ועושים תיקונים
גדולים. ועוד י"ל שעם בטחון אפשר
לרחוץ את המעשים הרעים.

הענין והלוקין

א ואלה שמות בני ישראל. ר"ת ואדם אשר לו מד הסוד
שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים ישיר יחיה שנים רבות
ארוכים לעולם ובריאות

2 ארבעה חסד
ביכונת

1 בורנת חזיל (מכות ה) המשלים פרשיותיו עם
הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו, הי
צריך לכתוב פרשיות מה זה שדייקו
פרשיותיו? תם מה זה השכר מדה במדה
מאריכין? אלא הענין, כל אדם יש לו פרשה
6 מיוחדת בחילוק חייו ועולמו שיש לו להשלים
בימי חלדו עליו אדמות. אמנם אף שזה יכול
לגרום שימשוך האדם עצמו מלמד לאחרים
כדי שלא יפריק בעבודתו ופרשיותיו שיש לו
להשלים, וע"כ אמרו חז"ל המשלים זכר עפ
11 והציבור שדואג גם לזולתו להשפיע גם על
אחרים - לא יפסיד כלום מלימודו ועבודתו,
כי שכרו מאריכין לו ימיו ושנותיו, כענין
מעשה דר' פרידא (ערוכה נה) שחזר לתלמידו
ד' מאות פעמים וזו ד' מאות שנה וכאשר
16 יארכו לו ימיו ושנותיו עוד יחא סיפק לו להשלים
עבודתו הפרטית.

3 א.ו.ו.

16

26

1 ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שפרה
ושם השנית פועה (א. טו.) וברשי: שמה זו יוכבד, ע"ש שמשפרת את
הולד. פועה זו מרים, ע"ש שמועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות
תינוק הבוכה.
6 לא נזכרו כלל בשמותיהן שנקראו עד עכשיו, אלא נקראו כאן בשמות
מיוחדים, הנה כי יתכן ואפשר שבדברים קטנים, ואפילו בדברים הכי קטנטנים
כמו אלה, בשמור ופיוס תינוקים, שהוא מהדרכים אשר נשים עשות תמיד,
הם בזה זכו להקרא בשמות, דענין שמות הוא עיקר מציאותו של הנשוא
אותם, זאת אומרת שבפעולות אלו כל כולן נעשו מזו המציאות, הנה כי יתכן
שדבר קטן כזה יהיה את כל האדם.
11 הם הדברים שאנו אומרים תמיד, כי אין בבריאה לא דברים קטנים
ולא דברים גדולים, אלא הכל תלוי בהאדם, האדם הגדול הוא והולך
ונשוא אלומות של גדלות מהדברים הכי קטנים, ולהאדם הקטן גם הדברים
היותר רמים בעצמם, מתהיים בידיו לרפש ואשפתות. ענין הממון, הם
המות בעצם, הביצה הכי מטונפת לכל העולם, והנה תכלית אהבת ה' היא
קונים דוקא על ידי, בכל מאודך, בגמ' (בי"ב י.) אמרו כי סרוטרופוס הרשע
6 שאל את רבי עקיבא אם אלהיכם אהב עניים הוא ממני מה אינו מפרנסם,
וא"ל כדי שניצול אנו בהם מדינה של גיהנום, הנה כי אותו עצם הסם"המות,
הוא הנה המכונה לזכור ולצרוף הנפש, לקנין כל מעלה של חסד והסבה, ענין
המשגל, אשר עליו נאמר מאמרם ד"ל (קידושין ל.) ג' שותפין הן הקב"ה
14 וזאביו ואמו, דברים גדולים ורמים כאלה! ומה אנהנו נשאים מכל זה?
— כי אם רגע של באלעקעכדי (לקיחת"חיו) כל דהו, חה הכל! ...

1 ר"ח וימת יוסף וגו'. ובני ישראל וגו'. לרין
לדעת לאחז ענין סוד פסם כי להודיע מימת יוסף,
וכנ"ה השמיטנו (מלשים נ כה) ומת יוסף כ וגו'. עוד לרין
לדעת כוונת הדעת הכמונ שמתו האחים וכל הדור. עוד
מה קשר יש בין מימת האחים והדור לאומרו ובני ישראל,
והנה המגיד של מהר"ק בן הגד לו טעם סמיכות זה, והוא
דרך סוד. עוד לרין לדעת טעם אומרו כסדר זה ובני ישראל
וגו', שאלם על להודיענו פריים ורביים בני ישראל היה לו
לומר כסדר זה ויפרו וישרו וגו' בני ישראל:

אכן שני כפופים האחים כאחד להודיע השמשלות הפתלת
11 השעטת ותינתיו והם ממסל ד', ה"ל מימת יוסף,
שאלם היה יוסף קיים שפיק שלא ימלאו בהם המזריים, ה"ל

למדם שכל זמן שיוסף קיים היו ישראל נאמן מזריים שקנים
ותפוגים:

ב' מימת האחים, שכל זמן שאחד מן האחים קיים היו
המזריים תכבדים ומוסן, וכמו שפירשו ז"ל (פסוק י.)
בפסוק ישל יוסף וגו' וכל אחיו וגו' אמרו קברו את אביו
(מלשים נ יד) יענין שם דברייהם:

ג' מימת כל הדור (שמיר א ט), פרוש כל הע' נפש שכולן
היו פשוטין בעיניהם ובאמנותם לא היה להם פנים
להשפעת בהם, מן ללד שהיו בני דעה ואין מליאות למזריים
להמסס סתמם, שמתחיל בפה רך, כי היו בני הדור הוא
מכמים ויכירו הסתמה ולא יקבלו עשות להם דבר בשום
אופן:

ד' ובני ישראל וגו' כי אלם לא הימה שהרגשה הגדולה
שפרו וישרו וגו' במלוד וגו' ומללם הארץ וגו', לא
היו נומים לכ לנקט פתולה, אלם ההרגש הגדול הוא
הסובב באמנות העדר המונע שהוא יוסף ואחיו וכל הדור,
וכה נחיישכ אומרו ובני ישראל ולא אמר וישרו וגו', כי לא

כל להודיע ענין הריסי, אלם להודיע כי הוא זה קובע
הגלות:

4 ל' יכונת

שבת

1 הוא יסוד תחילת דברינו, כי אנשים גדולים היים בגדלות, ויודעים
מגדלות, הם הרואים בכל ענין גדלות ורוממות, ומשיגים הם אמנם גדלות
אף מכל מיני קטנטניות, ממשחק של פ"ר"ו לילדים קטנים, זוכים הם
6 לרום המעלה, למשום מיוחד בתורה השנושה, ואנשים פשוטים, הם הנם
דורסים ברגליהם על כל מעלה נכונה, הכל בעיניהם דברים קטנים,
וכמותם יהיו עושיהם, מתקנים בתכלית עד כריתות ר"ל.

כרפס

יחץ

יקח את המצה האמצעית ויבצענה לשתיים, ויתן חציה הגדול לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן. ונותנין אותה תחת המפה, זכר למה שנאמר (שמות יב, לד): "משארתם צרות בשמלתם". את חציה השני, ישים בין שתי השלימות.

בחרוסת, ואוכל פחות
רך הסדר.
נרכזו לפטור בזה את

הגזר!!! - זעק החסיד בבעתה - יש לבערו כי יש בו חשש חמץ!
חשש חמץ בגזר?! - תמהו בני הבית - ספר נא הכיצד?
המשרתת שבביתי - סיפר החסיד - סיפרה כי הגזרים כה גדולים ויפים מפני שהיא השקתה אותם בבירה... על כן מיהרתי אל הרבי כדי שלא ייכשל חלילה באיסור חמץ.
מופת גלוי הוא! אמרו הכל.
לא מופת הוא כלל וכלל - ביטל הרבי את דעתם - אלא שכאשר הביא לי חסיד זה שק גזר כדי לקיים מצוות כרפס חשבתי בלבי: הן אבותי לא השתמשו מעולם בגזר לכרפס, הרי שיש כאן דבר מה שאינו כשורה! משום כך ציויתי לשורפו!...

פרי האדמה:
יש הנוהגים לאוכלו

זו נקרא "זרחץ" עם
סמימן זה קשור עם
דושה היתירה שאנו

מעלת ה"כרפס"

בספר "ישמח ישראל" מבאר כי בכל השנה ה"כרפס" הוא ירק פחות בחשיבותו ובדרך כלל נאכל כטפל ולא כעיקר, אולם בלילה זה מקבל ה"כרפס" חשיבות גדולה עד שנאכל בראש, ללמדנו ולרמוז לנו כי אף מי שכל השנה נמצא במצב של שפלות ועניות, בלילה זה מתעלה למדרגות גבוהות.

דיק רבי יששכר דוב
שיקח את שק הגזר
ושר נצטווה.

יחץ

מפני מה אנו חוצים את המצה ולשם מה אנו טומנים את חציה לשעה מאוחרת יותר?

זספר סוסים דוהרים
ה קפץ מתוכה אותו

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
לך
לם
לנ
לס
לפ
לץ
לכ
למ
לנ
לס
לפ
לץ

3

הדבר יבואר על פי משל:

בעיר אחת חי סוחר סיטונאי עשיר בעל חנות גדולה. בעלי חנויות מכל האיזור היו באים אל חנותו, רוכשים שם סחורות משובחות ומוכרים אותם אחר כך במקומם הם.

לימים נכנסו אל החנות שני אנשים ובידם רשימת קניות נכבדה. עובדי החנות טיפלו בהם במסירות והגישו להם את כל מבוקשם. משסיימו נגשו אל בעל החנות כדי לערוך עמו את החשבון.

ניגש הראשון אל הסוחר והלה ערך לו את החשבון. מגיע לי ממך - אמר בעל החנות - סך של אלף ומאתיים זהובים.

הוציא האיש מכיסו שש מאות זהובים ואמר: בבקשה ממך, את חצי החשבון אפרע לך כעת ואת השאר רשום לי כחוב שאותו אשיב לך במועד מאוחר יותר.

הסכים בעל החנות.

מיד אחריו ניגש השני לערוך את החשבון ונמצא שגם הוא חייב סכום דומה.

אנא ממך - אמר האיש לבעל החנות - רשום לי את כל הסכום כחוב ואשיב לך בהקדם...

לא ולא! אמר בעל החנות - לזאת לא אסכים בשום פנים ואופן! מדוע?! תמה האיש - והרי לקודמי נתת אשראי כאשר ביקש?

קודמך - השיב בעל החנות - שילם לי מחצה במזומן על כן יש לי אמון בו שיפרע את חציו השני של התשלום, אולם אתה לא נתת דבר, ומאין לי שתשלם לי את כספיי?...

כן הוא גם הנמשל. עיקרו של הלילה הזה הוא השרשת האמונה בקרב בני ישראל, וכחלק מסימני הסדר אנו עושים "יחץ", דהיינו חוצים את המצה לשניים כאשר חציה האחד מרמז על גאולת מצרים וחציה השני מרמז על הגאולה העתידה לבוא.

את יציאת מצרים ראו אבותינו והעבירו מדור לדור את אשר ראו בעיניהם. על כן את חציה האחד של המצה אנו אוכלים מיד כדי להרגיש במוחש את הגאולה ההיא.

מצות עשה של תורה לספר

אכילה זו נותנת תוקף העתידה לבוא המרון יותר.

גדול וקטן

בעת עריכת הסדר בו "ליחץ", חצה אחד ה"אפיקומן" את החצי מהם גדול יותר.

הבחין הצדיק במעשהו אותו - הקטן גדול מב

מעלת סיפור יציאת מצרים

בזוהר (רעיא מהימנא שמ סיפור יציאת מצרים ו כל אדם שמספר ביציאת עם השכינה לעולם הב. ואף הקב"ה שמח בסיפור יציאת מצרים הקב"ה לכו ושמעו הסיפור של זבאותה שעה באים כי ישראל ושומעים סיפור קונם.

4

d we encourage fur-
lition to the formal

re Seder is universal.
of Life lies a Tree of
f all human life, but
ill of contradictions,
ogeas and nadirs. Is
ntieth century with
israel prefigured by
so prominent in the

end to think back to
ily. As a child — be-
my Bar Mitzvah —
presided over by my
s, was a man short in
ersonal warmth. The
wanting, the singing,
children for reciting
arah interspersed by
ory I most cherish
es of the Haggadah
orld War I. His face
grandchildren, sing
Haggadah's descrip-
he sadistic Egyptian
le was totally silent
h. He said nothing,
eard. I do not recall

nd. He was reciting
r them but also for
id been shot by the
r taking Jews to the
nd for his brothers
chers and his study

illustration of the

symbol of financial success and social acceptability or prominence. On the other hand, it was looked down upon as a sign of grubby snobbishness and the unsupportable arrogance of the self-anointed gourmet. Hence the Mishnah in *Avot*: "Do not aspire to the Royal Table, for your table [of the scholar] is greater than theirs."

If indeed the Royal Table implies two opposites, then it fits right in with the dialectical experience of Passover and especially its major symbol, the *matzah*.

The *matzah* can be described as a dialectic baked into unleavened dough. It oscillates between two opposite poles: It recalls the magnificence of the Exodus when our ancestors were commanded to hurry to leave Egypt, before even allowing the dough to rise, and hence a token of divine redemption. It also is, physically, a sign of poverty. Thus, the Seder begins by holding the *matzah* aloft and saying, *ha lahmah anya*, this is the bread of affliction, the pauper's bread that we ate as slaves in Egypt. We declare that now we are slaves, but by next year we hope to be free, thus defining the two poles of the Seder experience: slavery and freedom.

Think of the *matzah* therefore as a kind of mirror held up to us as we gather round the Seder table — our very own Royal Table.

We acknowledge our humble beginnings as slaves (*'avadim hayinu*) — and as well, our lowly origins as pagans (*'ovedei avodah zarah hayu avoteinu*) — and then recount the wonders of God, who then granted us national freedom and spiritual excellence.

We eat bitter herbs to recall the bitterness of servitude under the Egyptian taskmasters — but we recite a blessing as we do so, thus overcoming the harshness by elevating it to a blessing — a typical Jewish maneuver.

We recount the Seder that took place on the eve of the Bar Kokhba rebellion against the Romans — a Seder attended by five of the most distinguished scholars in Jewish history — and yet the Seder is constructed so as to attract the attention and participation of even very young children.

Traditionally we begin the actual meal by eating a hard-boiled egg — the symbol of grief, especially as the first day of Passover falls on the same day of the week as does Tish'ah be-Av, the national day of mourning marking the destruction of the two Temples in Jerusalem. Yet we also drink the four cups of wine, celebrating our joy at our four-fold deliverance by the God of Israel.

Rebbi Lamm
The Royal Table

(5)

We ask questions, and we offer answers. And we encourage further explorations of our sacred history in addition to the formal Q-and-A of the Seder.

This dialectical quality that pervades the entire Seder is universal. Thus, the Kabbalah teaches that inside the Tree of Life lies a Tree of Death. This coexistence of antinomies is true of all human life, but especially of the Jewish people whose story is full of contradictions, of vacillating fortunes, of ups and downs, of apogees and nadirs. Is not the generation that lived through the twentieth century with its Holocaust and the founding of Medinat Yisrael prefigured by the *avdut — herut* (slavery — freedom) theme so prominent in the Haggadah?

Most of us, as we attend the Passover Seder, tend to think back to the Sedarim of our youth in the bosom of our family. As a child — beginning as a little boy of six or seven and through my Bar Mitzvah — my parents and my siblings attended the Seder presided over by my maternal grandfather. Zeyde, of blessed memory, was a man short in stature but great in rabbinic scholarship and in personal warmth. The first part of the Seder was most enjoyable: the chanting, the singing, the expectation of rewards for the younger grandchildren for reciting the Four Questions successfully, and the *divrei Torah* interspersed by the more knowledgeable participants. The memory I most cherish was that of Zeyde who chanted certain passages of the Haggadah in the melodies of his Hasidic home before World War I. His face beamed when he had us, his American-born grandchildren, sing along with him. But then, when it came to the Haggadah's description of the torments of the Israelite children by the sadistic Egyptian taskmasters, Zeyde's mood changed abruptly. He was totally silent as we continued to read aloud from the Haggadah. He said nothing, but tears streamed down his face and onto his beard. I do not recall if anyone else noticed it, but I did.

It took me a few years to begin to understand. He was reciting the suffering of the Israelites — and he wept for them but also for himself, for he knew that his elderly mother had been shot by the SS when she resisted climbing aboard a cattle car taking Jews to the death chambers. His tears were shed for her — and for his brothers and sisters and their large families, and for his teachers and his study partners and his students...

Zeyde's change of mood was his personal illustration of the

symbol of financial success. On the other hand, it was a snobbishness and the unsophisticated gourmet. Hence the Mishnah: *Table, for your table* [of the

If indeed the Royal Table in with the dialectical experience symbol, the *matzah*.

The *matzah* can be described as leavened dough. It oscillates between the magnificence of the Exodus to hurry to leave Egypt, befitting hence a token of divine redemption and poverty. Thus, the Seder beginning, *ha lahmah anya*, this is that we ate as slaves in Egypt by next year we hope to be free. Seder experience: slavery and freedom.

Think of the *matzah* that we gather round the Seder table.

We acknowledge our humiliation — and as well, our lowly *hayu avoteinu* — and then we thank God who granted us national freedom.

We eat bitter herbs to recall the Egyptian taskmasters — but we overcome the harshness of the Jewish maneuver.

We recount the Seder that commemorates the rebellion against the Roman taskmasters distinguished scholars in Jerusalem constructed so as to attract the young children.

Traditionally we begin the Seder — the symbol of grief, especially on the same day of the week as the mourning marking the destruction of the Temple. Yet we also drink the four cups of wine, a four-fold deliverance by the

dual mode of the historic Jewish experience as represented in the Haggadah. Sadness and singing are both part of the Seder of life.

This Haggadah, so simple yet so profound, is our Emancipation Proclamation. "This year we are slaves; next year — free men and women."

In England in 1297, in the famous Magna Carta, the ancient historic charter of liberties was guaranteed by the king to his subjects. In the Constitution of the United States in 1790 it was not the king but the people who granted rights to themselves by the establishment of a government by and for "We the People."

In Judaism, the rights (and the duties) of the people of Israel were and are granted to us not by presidents or kings or even the citizens — but by the Almighty who freed us from slavery in Egypt and revealed to us the Torah at Sinai over three thousand years ago. Those divine rights and duties began with the emancipation of the Israelites from the "House of Slaves" in Egypt, who then followed Him remembering Israel's youthful devotion, "How as a bride you loved Me and followed Me through the desert, through a land not sown" (Jeremiah 2:2). All these historic documents, especially the Haggadah, betray their ubiquitous antinomies.

The sacred story of that cardinal event in the history of mankind is recapitulated, in a manner and form that is peculiarly and singularly recorded in the Haggadah of Pesah. It is worthy of careful attention and deep reflection.

In this spirit we welcome you warmly to the Royal Table of the Passover Seder.

Hag kasher ve-same'ah!

I owe a special vote of thanks to Dr. Joel Wolowelsky for his professional competence as the editor of this work and his inexhaustible supply of patience in dealing with my varied and often self-contradictory suggestions. My respect to Rabbi Menachem Genack whose vision inspired this series and who encouraged me to overcome my reluctance, and to publish this work. For me, it was a labor of love enhanced by my love of labor — as long as it is genuinely *le-shem Shamayim*.

Norman Lamm

(7)

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

על דרך רמז אפשר לפרש ששני החרוזים הראשונים המה "שאלות" ושני החרוזים האחרונים המה "תשובות".

השאלה הראשונה היא: במה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? מהגוליות הראשונות. שבכל הלילות "אנו אוכלים חמץ ומצה" - היה לנו עושר המכונה "חמץ" וגם עוני המכונה "מצה" - לחם עוני. ואילו הלילה הזה "כולו מצה" - כולנו בעניות מרדח.

השאלה השנייה היא: שבכל הלילות, בכל הלילות, "אנו אוכלים שאר ירקות". יש ירקות מתוקים ויש מרים. בכל הלילות היו לנו עתים של מריחות ועתים של מתוקות, ואילו "הלילה הזה", בלילות קשה זו, "כולו מרור", אין לנו שום רגע של שלווה. צרה רודפת צרה וגזירה רודפת גזירה.

על שאלה זו של "כולו מרור" באה התשובה: "הלילה הזה אנו מטבילין שתי פעמים", היינו, שקועים אנו בתאוות. ענין הטיבול הוא להמתק המאכל שיהיה ערב וטעים, וזוהו רמז לרדיפת תאוות העולם. ולכן, מכיון ש"אנו מטבילין" - היינו, שקועים בתאוות - על כן נענשים אנו ב"כולו מרור", שאין לנו רגע אחד של שלווה ומנוחה.

ואילו על שאלת "כולו מצה", באה התשובה "הלילה הזה כולנו מסובים", בדרך מאה ויחירות, אשר בעטיה נענשים אנו בעניות, בבחינת "תתנונים דבר רש".

חמץ ומצה

פירש האברבנאל שבכל לילה שאנו אוכלים "קרבן" יש בו לחמי חמץ וגם מיני מצה, הלילה הזה - שמסח גם כן קרבן תודה, אין בו חמץ כלל אלא "כולו מצה".

וחנה לא נמצא תשובה בהגדה על שאלה זו.

ונראה לתרץ:

הנה אמרו לחזן "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים", והכוונה בזה כי בכל שנה ושנה צריך אדם להרגיש כאילו היום יצא,

ולמי אופן חלוקת השאלות הזאת, ניתן להעמיד את ארבע שאלות "מה נשתנה" כנגד ארבעה הבנים:

חכם - יתיר, כי החכם שקנה את מידת החתפתקות במועט, שואל על חיתו, ד.ו.י.ו.ו. ב' הטיבולים.

רשע - חסיר, כי בטן רשעים תחסר, ועל כן לא ישאל אלא חסרון החמץ. תם - חליף, כי התם אינו שואל אלא כשרואה דבר שאינו מורגל בו, והוא מורגל בשאר ירקות, וכראותו את המרור ישאל מה זאת, שאינו יודע מזה מרור. שאינו יודע לשאל - הסבה, בזאת יבון, אם אחר שראה את כל השינויים בסעודה לא עלה בדעתו לשאול, וגם עתה כשנסף שינוי בגופו שצריך לאכול בחסבה, עדיין אינו שואל, מתברר שאינו יודע לשאול הוא.

(הגדת רבי אליעזר אשכנזי, בעל מעשי ה')

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה

נראה לפרש, הנה משה רבינו ע"ה, בראותו שני אנשים עברים נצים, אמר: "אכן נדע הדבר" משנה ב' ה', כי המחלוקת היא סיבת התאוות הגוליות. והנה, לפעמים מניח אדם את המריבה מפני האוה והכבוד, כי אין זה לפי כבודו לחכום לתגרה זו, וגם מתיירא פן ינצח ויהיה לו קלון וירד מכבודו. כך לפעמים ע"י הגאווה תצמח קצת טובה, שממעטות את מידת המחלוקת.

ויתכן שרמז לכך נמצא בדברי בעל ההגדה. הנה, "חמץ" רמז על האוה, כי טבע החמץ להתנשא למעלה, ו"מצה" היא לשון מצה ומריבה, והלילות רומזים על הגלות, שהמה חושך ואופל כלילה. ואמר: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", כלומר מהי סיבת התאוות הגוליות הזאת יותר מכל הגוליות.

"שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה", כלומר שהיו בני שתי מידות מהרשעים - הגאווה והמצה ומריבה, אלא שהן מנוגדות זו לזו, ולפעמים הגאווה דוחה את המריבה ומיעטה את המחלוקת.

אבל "הלילה הזה", שהוא הגלות הזאת, "כולו מצה" ומריבה, והמחלוקת היא סיבת אריכות הגלות. (בעל נדע ביהודה, חי' הצ"ח)

"The days of your life," would be sufficient to include the current era.

[The fact that the verse states] "all the days of your life," includes [also an obligation to mention the Exodus] in the Messianic Era.

However, there is another approach to understanding these texts which helps to reconcile the difficulties mentioned above. Namely, that the Exodus and the final redemption are two elements or phases of one single process.

It is not the case that the original plan to enter the land and build a permanently enduring Temple was aborted and replaced with an alternative course. Rather, the original plan is still in effect, only it has suffered various hiccups and delays along the way. The Exodus from Egypt and the future redemption are thus one and the same thing: the Exodus was that moment when God decided to start bringing us to our land and give us a Holy Temple forever, and it is a decision that He never revoked. (He may have changed His mind about how quickly the promise is to be fulfilled, but the promise itself was never retracted.) Thus, while the route may have been more tortuous than expected, the period between His first redemptive act and the complete fulfillment of that plan can only be described as the consummation of one single process.

Viewed from this perspective, our entire history is actually a process of "leaving Egypt" or "heading towards complete redemption," which are both essentially the same thing.

(From Rambam: Principles of Faith 8 & 9, [Kol Menachem 2007], p. 328f)

להביא לימות המשיח — An obligation to mention the Exodus in the Messianic Era.

Why did the Sages maintain that we will mention the Exodus from Egypt—an incomplete redemption which was followed by many national catastrophes—after the final, permanent redemption has arrived? Does it make sense to mention an inferior "product" when one is in possession of a superior one?

The Egyptian Exodus symbolizes the Jew who is

(ibid., pp. 326-7)

יְהוָה — הַעֲלֹם הַזֶּה. יְהוָה — לְהַבִּיא לְיָמֵת הַמְּשִׁיחִי:

CLASSIC QUESTIONS

● How are we to understand Ben Zoma's view, that the Exodus won't be mentioned in the future?

RASHBA: The *mitzvah* of recalling the Exodus could more accurately be described as a verbal declaration of miracles which God has performed for us, so as to

remind us of His providence and trust in Him. Thus, accordingly we will recall the miracles which will be of a greater nature than the Exodus, we will achieve to an even greater extent (Ch

TORAS MENACHEM

life' of every single Jew in this physical world with redemption from limitations in general, and with the theme of global redemption. And this form of leadership is especially pertinent "in the evenings," during the time of Exile.

Therefore, it is precisely on the day that Rabbi Elazar ben Azaryah ascended to lead the Jewish people that he was enlightened with this idea.

(Sichas Shabbos Parshas Shemos 5752)

כל ימי חיך להביא לימות המשיח — "All the days of your life," includes also an obligation to mention the Exodus in the Messianic Era.

Our view of the Exodus from Egypt tends to be colored by the historical events that followed. We know that soon afterwards, the Jews worshipped the Golden Calf, were forced to wander in the desert for forty years, and even after conquering the Land of Israel they were later exiled from it. So we tend to perceive the Exodus as a "high point" in Jewish history which was later followed by several "lows," such as the state in which we find ourselves now, after the destruction of the Temple. Recalling the Exodus thus instills us with hope that we will once again return to a "high point" with the final redemption through Mashiach.

At the time of the Exodus, however, this was not how the Jewish people perceived the matter. They certainly did not see themselves as enjoying a special moment of Divine kindness which would inspire them through the later difficulties that were to follow. Rather, they hoped that God would take them imme-

diately to their final destination would be built and they would be at peace and spiritual bliss. Indeed, this was God's Midrash teaches: "If the Jewish Moshe [to descend the mountain that act of worshipping the have been any further exiles". In the Zohar we find the text "When the Jewish people leave make for them a land...and but they angered Him in the deaths, and God brought the Temple was then built but did not last" (Zohar III 221a).

Our initial reaction to the intended the Exodus from Egypt, is that we are reading he tunately did not materialize. I ate and permanent entry into 'b' was what actually happened before the final red materialize. Upon the failure of nario, it became necessary to By looking at the events fr naturally perceive the Exodus tion as two distinct entities, and the other perfect and e with a problem that when tion is surpassed by a perfect point in continuing to recall redemption?

זוֹדָה הַזֹּאת לְפִי שְׁהוּצִיא

כן הרשע ששאלתו
ות לכם" הוא רק
שלדעתו היא דבר
בתשובה להוסיף
רץ כסיל בתבונה,
תהיה חזקה כדי
לכן לא כתיב כאן
ד. (מטן סכמה שמוח
ד')

דבריו, דלשאלת
משיבים לו באופן
(נחמס ו' כ"ב), וכן
ל: "והגדת לבנך"
א' כן לבן הרשע,
שיג, השואל כענין
לכה, אך השואל
'תשובה, אלא בו
ו פסח הוא לה"
ובבים אותו אנו
יו אחריו וידעו
להם ולא לו.

ס פרק י' הלכה ד',
ן רשע מהו אומר
לכם מה המורח
עלינו בכל שנה
עצמו מן הכלל,

מנחת אשר

פה

אֶת עֲצָמוֹ מִן הַכֹּלֵל בְּפֶרֶךְ בְּעֵקֶר. וְאִם אֶתָּה הִקְתָּה
אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ. בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי
בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם (שמות י"ג, ח). לִי וְלֹא לוֹ. אֵלֹה הָיָה
שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

מנחת אשר

אנחנו אלא גם עבדים ותפקידו של
עבד לעבוד את אדונו. עבדי ה' אנחנו
ואנו מצווים לעבדו ברמ"ח אברינו
ושס"ה גידנו ורק משום כך יצאנו
ממצרים.

וזאת תשובתנו לבן הרשע שהוציא
את עצמו מן הכלל "בעבור זה
עשה ה' לי, לי עשה לאותו האיש
לא עשה, אילו היה אותו האיש
במצרים, לא היה ראוי להגאל משם
לעולם" (גטון הירוטלמי טס), שהרי לא
הוציאנו ממצרים אלא שנהיה לו
לעבדים שנאמר "כי לי בני ישראל
עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם
מארץ מצרים".

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים
בפירוש הרס"ג על התורה שם כתב
דהכונה כאילו כתוב "זה
בעבור", וכונת הכתוב דמצה זו שאני
אוכל, בעבור שהקב"ה הוציאנו
ממצרים, אך מ"מ כתוב בעבור זה ולא
זה בעבור.

אף אתה אמור לו 'בעבור זה עשה ה'
לי, לי עשה לאותו האיש לא עשה
אילו היה אותו האיש במצרים לא
היה ראוי להגאל", הרשע לא חפץ
כלל להבין ולדעת, הוא רק מתלונן על
הטורה שמטריחין עליו, ולכן אין אנו
מדברים אליו, אלא מצביעים על
"אותו האיש" כדי שלא ילמדו אחרים
ממעשיו הרעים ודרכיו המקולקלים.

מה העבודה הזאת לכם

רשע מתרעם על ה"עבודה" וכלשון
הירושלמי (פסמס פ' פ"ב) "בן
רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת
לכם מה הטורה הזה שאתם מטריחין
עלינו בכל שנה ושנה", וכי לא די לו
לאדם מישראל להיות "יהודי בלב"
לאהוב את ה' ולכבד אותו, מה כל
ה"עבודה הזאת". הלא בנינו אנחנו לה'
אלקינו ולא עבדים.

מענה זו מטיחים בנו בכל דור ודור,
דור דור וסגנונו, ואין בה אלא
פריקת עול, הקב"ה הוציאנו ממצרים
כדי שנהיה לו ל"עבדים". לא רק בנינו

(11)

1934
15/2001

מרחיק מלא אלא בשעה שפצה וברור מנחמים לפניהם וכתב רבנו לפי הכלל

הגדרת לבנד פיום ההוה

(רב רשימי הדין)

וכמים שואלין וזה לזה לפיכך אין זו מצוה מיוחדת מלבד לבנד.

וכס פנו שואלין ואם אינו טכס, אשמו שואלין. ונאפלי שני תלמידים שונים שאין מצוה זו מיוחדת ללבנד, ושרי אמרו (פסחים קטו ע"א) שאם אין מצוה טכס לאב לבנד, ואמר מרן הגאון קנייבסקי שליט"א, שהוא

הגדרת לבנד

(ברכת פר"ח כ"ב בא)

לשאני יודע לשאל.

לשאני יודע לשאל את פתח ל' זי, שאמר והגדת לבנד פיום ההוה לאמר. וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי

(מפי הגאון רבי יוסף קארי שליט"א)

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

בצאתי מצאריים

לכנד פיום ההוה לאמר בעבור זה זה עשה יי לי

מורחיק מלא אלא בשעה שפצה וברור מנחמים לפניהם וכתב רבנו לפי הכלל

וכס פנו שואלין ואם אינו טכס, אשמו שואלין. ונאפלי שני תלמידים שונים שאין מצוה זו מיוחדת ללבנד, ושרי אמרו (פסחים קטו ע"א) שאם אין מצוה טכס לאב לבנד, ואמר מרן הגאון קנייבסקי שליט"א, שהוא

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

לשאני יודע לשאל את פתח זי, וכתב רבנו: "והגדת לבנד פיום ההוה לאמר", בגימטריא: "היד"

2

מדינת ישראל
תש"ד

מדינת ישראל
תש"ד

has brought us close to His worship, as the verse states: "Yehoshua said to all the people, this is what God, the God of Israel, said: 'Your ancestors used to live across the river—

וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם לְעַבְדָתוֹ. וְרַב־אֱמֹר יְהוֹשֻעַ אֶל-כָּל-הָעָם, כֹּה-אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם

CLASSIC QUESTIONS

● Wasn't Yehoshua stating the obvious here?

LIKUTEI TORAH: According to the Kabbalah, "the other side of the river" refers to an exalted level of spirituality which God granted to Avraham (and the other Patriarchs—see *Zohar* III 99a). The goal of this "soul infusion" is expressed by the next verse, "I led him

through the whole land of Cana'an." I.e. this intense spirituality should be drawn down into this world. So Yehoshua was effectively teaching us how the Patriarchs were able to bring about a revolution against the idol-worshipping culture of their time: by virtue of a spiritual gift from above (*Vayikra* 47a).

TORAS MENACHEM

as *Rashbatz* stresses here. How, then, can the *Zohar* assert that all Avraham's days were perfect?

The simple explanation is that God's law is reasonable. If He asks you to do something, He gives you a reasonable amount of time to put it into practice. For example, it is impossible that on the day the *mitzvah* of *tefillin* was first given to the Jewish people that sufficient pairs of *tefillin* could have been made available for the million or so adult men in the desert. But it would be ludicrous to suggest that they would have transgressed the requirement to observe this *mitzvah* until a reasonable time to gather the materials and make the *tefillin* had passed.

Likewise, so long as Avraham could not have reasonably been expected to recognize God, he was not culpable for failing to do so. And since he was granted a fair "grace period" to establish a full philosophical appreciation of monotheism, during which time he was not guilty of rebelling against God through idol-worship, it turns out that all Avraham's days were "perfect" and free of sin.

(Based on *Likutei Sichos* vol. 35, p. 68ff; vol. 17, p. 82)

וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם לְעַבְדָתוֹ
Present One has brought us close to His worship.

How can the Haggadah state, "Now the All-Present One has brought us close," when this is something that occurred in the times of Avraham?

CLASSIC QUESTIONS

through the whole land of Cana'an." I.e. this intense spirituality should be drawn down into this world.

So Yehoshua was effectively teaching us how the Patriarchs were able to bring about a revolution against the idol-worshipping culture of their time: by virtue of a spiritual gift from above (*Vayikra* 47a).

TORAS MENACHEM

Idol worship may seem a concept that is foreign to our modern lives, but in truth, a mistake not dissimilar from that of the idol-worshippers can easily be made in our own business activities. Men of old may have worshipped the sun and the moon, but don't we "worship" our jobs and our clients? Don't we make the mistake of imagining "market forces" as working independently from God?

Just as then there was a need to see the sun and the moon as mere tools of God, "an axe in the hand of the chopper," likewise, we should see the marketplace as nothing other than a Divine tool by which God—and God alone—provides our sustenance. Our business efforts in and of themselves do not bring us wealth; they merely make a "vessel" into which God may channel His blessings.

So the need to rid ourselves of "idolatry," in its subtle, contemporary form, so as to come "close to His worship," is also applicable now, as much as ever.

(Based on *Sichah* of 2nd Night of Pesach 5724)

בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם
used to live across the river.

The Kabbalistic understanding of these words (see *Likutei Torah*) appears to be in stark contrast to the literal interpretation of the verse. The Kabbalah teaches that "across the river" points to an exalted spirituality granted by God to Avraham; whereas,

CLASSIC QUESTIONS

● Why do we say this passage?
TAMMUD: "We begin with shame (and end with glory)" (*Mishnah*).

Rav said: This means we say, "In the beginning our ancestors were idol-worshippers."

Shmuel said: This means we say, "We were slaves to Pharaoh in Egypt" (*Pesachim* 116a).

RIF: In practice we say both passages.

AVUDRAHAM: Shmuel thought it would be inappropriate to stress any "shame" other than the difficulties that the Jewish people experienced in Egypt, since the Exodus is tonight's topic of discussion.

TORAS MENACHEM

mandments had not yet arrived, the very fact that man had now been granted a license to sanctify the mundane was such a momentous event that, apparently, it should be the focus of our celebrations.

But, the Haggadah teaches us, the answer is no. We celebrate redemption "only when *Maizah and Bitter Herbs are placed before you*." For possessing the license alone is not enough; the main thing is that it should be used to make a real, practical impact on the global community.

(Based on *Likutei Sichos* vol. 16, p. 215ff)

קוֹתְלָהּ — In the Beginning...

This passage is recited to fulfil the *Mishnah's* directive to "begin with shame and end with glory," that the Exodus can only be fully appreciated by contrasting it with the gloomy state of affairs that preceded.

While conventionally the "glory" referred to here is considered to be the Exodus from Egypt itself, perhaps we could suggest a novel interpretation. In the blessing recited after recounting the Exodus story, we conclude with prayers for the future redemption,

Rav maintained that a greater "shame" and "glory" is achieved very low spiritual standing from v originally came (commentary to 17)

● "In the beginning our ancestors were idol-worshippers." Who does this refer to?

RAMBAM: Our ancestors during a Terach (*Laws of Chameitz and Mat*

RASHBAZ: Avraham originally like his father Terach, but later he his Creator, and smashed the idol: God drew Avraham close to wor

"...gladdened in the rebuilding of eat of the sacrifices...We will ther new song for our redemption..." (t

When compared to the miracle: of the final redemption, the Egy vastly inferior. In fact, the contrast might even refer to the imperfect I we suffered a further 3000-year full" compared with the future will endure forever. So, "we begi story of the Egyptian Exodus, and description of the final redemption

(*Sichah* of Acharon Shel

בְּדֵי עַבְדָתוֹ יְהוָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ
were idol-worshippers.

On the verse, "Avraham was ok (*Bereishis* 24:1), our Sages comme served God his entire life to his days were "perfect" (*Zohar* I 12 contradict the fact that in the ear Avraham was taught to worship

5
"החוקים" - נגד מציאות השם הנלתי ע"י חוקי שמים וארץ.
"המשפטים" - נגד שכר ועונש.

לפיכך פתח בעל ההגדה ואמר: "ברוך שנתן תורה" - ללמדנו כי כוונת הקב"ה בגאולת מצרים היתה לנתן לנו תורה מן השמים.

המש"ך ואמר: "מסתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו... ועכשיו קרבנו", ללמדנו כי תכלית גאולת מצרים היתה ללמדנו שאין באלהי הגוים ממש ורק ה' הוא האלקים ונדע לכל מציאות השם.

ואח"כ אמר: "ברוך שומר הבטחתו לישראל", לקיים דבריו לאברהם אבינו "כי גר יחיה זרעך... ואחר כך יצאו ברכוש גדול", שמכאן נלמד את היסוד של שכר ועונש.

(זרע ברוך)

ברוך שומר הבטחתו לישראל

משל לעשיר שמת והניח בת יחידה. לפני מותו מסר כספו לאפוטרופוס, ואמר לו שלא יתן את הכסף לבתו אלא למוזניה, כדי שתוכל למצוא את זיווגה בנקל. והגיעה הבת לפרקה, אך דא עקאי, בדיוק אז חלתה במחלה מסוכנת, ונוקקה לסכום כסף גדול כדי לחורף. וכאה אמה לאפוטרופוס לבקש ממנו את הכסף שבכדו, בעד בתה החולה. אך הוא סרב, בטענה כי הכסף נועד לנשואין ולא לרפואה. ענתה האם ואמרה: אם לא תתן את הכסף לרפואה, לא תשאר בת לנשואין, שהרי חולה מסוכנת היא. ע"י אית' עקב להמניח מדובתא פ"ה ותי' מ"יש במשל (ה')

והנמשל:

גזירת "ע"ר יהיה זרעך" שהודיע הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים, היתה אמנם לארבע מאות שנה, אך כעבור מאתיים ועשר שנים, ראה הקב"ה שאם לא יוציא את בני ישראל משם מיד, כבר לא יהיה את מי לחוציא, כי לא ישאר זרע הנחשב לזרע אברהם, וכלשון הרמב"ם פ"ה ס"ה ע"ז: "וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותו".

ולכן הקב"ה בעצמו חשב את הקץ, כדי לקיים הבטחתו.

וזוהו "שומר הבטחתו לישראל".

(שירת יחידה)

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ
הוּא. שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב
אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת. כְּמָה שְׁאָמַר לְאַבְרָהָם
אֲבִינִי בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. שְׁנֵאָמַר
(בראשית טו, י"ד): וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תְּדַע כִּי
גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם
וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֵת
הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ זֶן אֲנֹכִי וְאַחֲרָי כֵּן
יֵצְאוּ בְּרִכְוֹשׁ גָּדוֹל:

סללי אודות

ברוך שומר הבטחתו לישראל

בתחילה אמר בחגדה: "ברוך שנתן תורה וכו'". לאחר מכן: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", וסיים "ברוך שומר הבטחתו לישראל".

נאמרו שיש בדברים אלו כדי להשריש בתוכנו שלושת עיקרי האמונה, שמכוחם אפשר שיש ממצרים והיו ראויים ומוכנים לקבל תורה מסני. השרש האחד - תורה מהשמים, השני - מציאות השם, השלישי - שכר ועונש, שהם שלושת עיקרי האמונה כפי שסדרם בעל העיקרים.

על שלשה עיקרים אלו, יסד ז"ל המלך ג' "צדקתן":

"צדקתן צדק לעולם ותורתן אמת" - כנגד תורה מן השמים.

"וצדקתן אלקים עד מרס אשר עשית גדולות" - כנגד מציאות השם.

"צדקתן כהר"א - ל משפט"ך תהום רבה" - כנגד שכר ועונש.

עיקרים אלו רמוזים בשאלת החכם: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר

ציוה וכו'":

"העדות" - נגד התורה הקדושה.

הגדה זו היא

קפט

הגדה של פסח

כתב השל"ה, יכסה המצה ויאחז הכוס בידו עד והקב"ה מצילנו מידם (תעג סקע"ג):
**וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא אֶחָד בְּלֶבֶד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ.
 אֶלָּא שְׁבָבֵל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם:**

מניח הכוס מידו ויגלה המצות:

**צֵא וְלִמַּד מֵה בְּקִשׁ לֶבֶן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לִיעֲקֹב אֲבִינוּ. שְׁפָרְעָה
 לֹא נִזְר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלֶבֶן בְּקִשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל.
 שְׁנַאֲמַר (דברים כו, ה):**

— ארזי הלבנון —

שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו... צא ולמד

צא ולמד מלבן בבנין אב

השאלה ידועה: הרי לכאורה עינינו הרואות שיש תקופות שקטות, שבהן אין עומדים עלינו לכלותנו, ומדוע קובעים אנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו. ועוד, מהו "צא ולמד". ואמר מרן הגר"א קוטלר זצ"ל כליל הסדר, שאמנם נכון הדבר שיש מלכיות של חסד ותקופות של השקט ובטח בהן יושבים אנו שאננים בצילן של האומות. אבל "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו" — הבה נתבונן בפרשה, **ותראה: האם מהתבוננות במאורעותיו של יעקב אבינו בבית לבן יודעים היינו כי לבן גרוע היה מפרעה, וביקש לעקור את הכל. והרי לכאורה היו אלו שנות שקט ושלוה, בהן נולדו שבטי י— ה ורכשו של יעקב אבינו פרץ והתרכה, במקלו עבר את הירדן והיה לשני מחנות! וככל זאת הן מוצאים אנו שהכתוב מעיד "ארמי אוכד אבי", והקב"ה מגלה לנו שלבן ביקש להשמיד להרוג ולאבד מכל וכל. ומכאן יש לנו ללמוד בנין אב, שבכל דור ודור, אף אם התקופה נדמית כשקטה ופוריה, הרי זה משום שהקב"ה מצילנו מידם, ולא מטובם ורצונם!**

ארמי אוכד אבי וירד מצרימה

שלא יחשוב שבצדקתו השפיע לו השי"ת טובה

כתב מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: "ארמי אוכד אבי" — כשמורה בהבאת הביכורים על החסדים שה' עשה עימו, צריך להזכיר את זכות אבות והבטחתו להם, כדי שיאמר

פתי חכמים. והיינו פירש שהוא לשון

שלא היה זה גולתם במצרים. וכמו ל לפני אלכסנדרוס מצרים וישאילוס", ונו לי רשות ואלך נצחתם, ואם אני ך ודן עמהם, אמר אני לא אביא לכם גרים שלשים שנה ז במצרים שלשים זם זמן, בדקו ולא צות וברחו, ואותה להם בדין בשכר ן האדם.

בדין את תביעת דהא באמת בפסוק זנכ"י לגבי העונש ותור מעבודה. אבל , ולא את העינוי.

רגום יונתן שתרגם : ואפשר דהוקשה אלה. לפיכך פירש ים וחמשים מכות, או ביזת מלחמה, מכלל דאיכא קטן, צרים, ודו"ק.

(16)

נהרג. ואולי זוהי המונה דארמי אבד אבי שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן ביקש לעקור את הכל, והאי קרא מוסב אומן דשעבוד מצרים.

ועי' ברשי' בפרי' כי תבא עה"פ ארמי אבד אבי דלכן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה. והערו המפרשים דאמאי מזכירים בהגדה ומתדיים בהכאת בכורים רק על לכן ואין מתורים נמי על הצרות שהיו מעשו. וראיתי בשם הגר"ז מבייסק דוהו סדר הוידוי שהיה שעבוד ואח"כ הגאולה וקבלו את הארץ ועתה מביאים בכורים, והיינו שהיה שעבוד דלכן ונגאלו אבל מעשו לא נפטרו ואין נפטרים ממנו אלא בביאת הגואל כדכתיב בפרי' וישלח יעד אשר אבא אל ארזני שעיריה" דהיינו ביאת הגואל וכדכתיב בעובדי' ועלו מושיעים כהר ציון לשפוט את הר עשו דרק אז ישפוט עשו אבל לעת עתה עדיין לא נפטרו ממנו. ועי' ברשי' שם בפרי' וישלח משי"כ כוה.

ולפמשי"כ בתיבי"ע י"ל דבהגדה מזכירים רק אותם שרצו לאבד את כל ישראל בזמן שעבוד מצרים - שהוא פרעה ולכן - ולא מצינו שגם עשו השתתף להרע להם לישראל כהיותם עבדים כמצרים. ורק לאחר יציאת מצרים ולאחר קרי"ס כתיב ויבא עמלק להלחם עם ישראל.

ובעיקר הדבר מכבר שמעתי בשם בעל אמרי אמת וצ"ל בני באגשר לבן אמר הבנות בנותי והבנים בני ביקש עייז להסיר את המחיצה המבדלת בין ישראל לעמים ולהראות ששניהם שוים. ודבר זה, אמר בעל ההגדה, חשיבא עקירת הכל כי התורה בפירוש אמרה בסוף פ"י קדושים ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, דרק עיי' הכללה מגיעים למדרגה הנעלה להיות עם ה'. וכ"כ רשי' שם דאם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נוכרנצר וחכיריו עכ"ל האומרי'.

סימן נא

הגורמים של גאולת מצרים

בבית הלוי ח"כ כדרוש ט"ז הארץ בגאולת מצרים כי ישראל לא הי' כידם זכות להגאל עדיין וגם זמן הגאולה לא הגיע עדיין וכברית בין הכתרים נאמר ועבדום ועינו אותם אובע מאות שנה והם לא היו כמצרים רק רד"ו

3

סימן נ

ארמי אבד אבי וירד מצרימה

בהגדה של פסח כפסקא בר"ה צא ולמד איתא שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן ביקש לעקור את הכל שנה ארמי אבד אבי וכו'. ולכאורה תמות דהיכן מצינו שלכן ביקש לעשות כן. וראיתי בס' המועדים להלבב שהביא מהגדת מרדכי להרמ"ג יפה דבגישין (סו:). איתא דהאומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח, אמור בכל הנשים שבעולם חזקה שליח עושה שליחותו ושמוא זוהי קרובת ארוסת שקידש לו שלוחו. וכאמת אליעזר היה השליח לקידושי יצחק וכמשי"כ התוס' בכתובות (ו:). ועי' בילקוט שמעוני בפרי' חיי שרה אות ק"ט שלכן הניח קערה לפני אליעזר וסם המות במצבה וכוונת אברהם נתחלפה הקערה ואלו בתואל ממנה ומת. ולפי"ז אילו הצליח לבן כוממו להרוג את אליעזר היה יצחק נאסר לישראל אשה חרעו של אברהם בלה ח"ו. זוהי הכונה שלכן ביקש לעקור את הכל עכתי"ד.

ולעני"ד אולי יש לדון כזה דהרי אברהם עשה לאליעזר שליח ליקח לו אשה רק ממשפחתו ושוב אף אם היה מת אליעזר מ"מ אכתי היה יצחק מותר לישא אחת מכנות ישמעאל או מכנות לוט. (ועי' ברשי' שם עה"פ ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל.) ושוב שמעתי בשם הגה"צ הארמ"ד מגור בעל אמרי אמת וצ"ל שזה גופא שיצחק היה נאלץ לקחת אשה מכנות כנען כזה היה עוקר את הכל שעייז נעקרה ח"ו קדושת ישראל. וכן יש לדון ממש"כ התוס' שם בגיטין דקנס בעלמא הוא דקסינן ל"י שצוה לקדש אשה סתם ולא חשש על עצמו שלא יבא לידי חקלה אבל מן הדין מותר בכל הנשים דאי"ז חזקה גמורה דאינה כידו להקדש שמא לא תתמצה. ועוד דאולינן בתר רובא. ולפי"ז בומנו של אליעזר הרי עדיין לא קנסו חכ"ל. (ועי' בב"ש באהע"ז כסי' ל"ה סק"ל שהארץ כזה טובא והביא את שיטת הרמב"ן שחולק על התוס' וסי"ל שאסור לכל הנשים ע"פ הדין ולרד"ו אם היה מת אליעזר יצחק היה נאסר לכל הנשים.)

ונראה ליישב ובתנאים ונתים בן עתנאל. בפרי' מטות עה"פ ואת בלעם בן בעור הרגו כחוב איתא דא"ל פנחס הלא אנת הוא לכן ארמא דבעית למישיעיא ית יעקב אבונן ונתחת למצרים בגין למוכרא ורעא ומן כתר דנפקו ממצרים גריתא בחוץ עמלק רשיעא וכו' עכ"ל. ומבאר דהוא לבן הוא בלעם וירד למצרים לחת עצה לפרעה לאבד את עם ישראל. וזה מתאים עם דברי הגמ' בסוטה (יא.) שלשה היו באותה עצה, בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעיז

2

(5)

וַיִּרְעוּ אֶתֵּנוּ הַפְּאָרִים, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר (שמות א, י): הַיְיָ
לֹא פָן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנָתַן
עַל שְׂנְאֵינֵינוּ וְנִלְתָם בְּנוֹ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ וַיִּרְעוּ
וַיִּצְעֲנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר (שם א, יא): וַיִּשְׁמְנוּ עֲלֵינוּ עֲשֵׂי
עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וְנָתַן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעֹה
וְאֵת רַעֲלָמְסָם:

וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבוֹרָה קְלֵשָׁה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר (שם
ב, יב): מִצֵּיטוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָרְדֵי:

וַיִּצְעֲקוּ לֵאמֹר לֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמְעוּ יי
וַיִּתְּנוּ לָנוּ עֲנִינוּ וְאֵת עֲבֻלָנוּ וְאֵת לְחֻצְנוֹ
וַיִּצְעֲקוּ לֵאמֹר לֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר (שם
ב, יג): בְּיָמֵינוּ תִרְפֵּים תָּהֵם וְנִמְתָּ מִלֵּךְ מִצָּרִים
יִשְׂרָאֵל מִן הַעֲבָרָה וְנִזְעַקוּ וְהַעֲלֵנוּ שְׂאוֹתָם אֵל
הַעֲבָרָה:

וַיִּשְׁמְעוּ יי אֵת קִלְנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר (שם ב, יד): וַיִּתֵּן
אֵת נְאֻמָּתָם וְנִזְכַּר אֱלֹהִים אֵת בְּרִיתוֹ אֵת
הַעֲבָרָה וְאֵת הַעֲבָרָה:

וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ

גַּם הוּא בְּנִימְטָרִיא הוּא, כַּח שֶׁל עִם לְבַדֵּי יִשְׂרָאֵל, מֵה שְׂבִי יִשְׂרָאֵל
הַגּוֹיִם זֶה גוֹרֵם שִׂיחָה נוֹסֵף עַל שְׂנְאֵינוּ, לְהִיוֹם שׁוֹנֵא הַרְעָ וְאוֹמוֹת הַ

וירעו אותנו המצרים

הרמב"ם שפירש שמה שאמר משה רבינו שמעו נא המורים, זה היה החטא שנטה לצד הרגונות, והקשה עליו הלא אם נעשו עבור זה איך חזר לומר להם אחר כך ממרים הייתם עם ה' (ויבית טו, כז), ופירשו הראשונים לתרץ הקושיא, שיש לחלק בין ממרים למורים, כי מורים הוא שם דבר, שהוא תואר לאיש שהוא בעצם כן, כי השם של כל דבר מורה על מהותו ועצמותו, ואם כן אם אומרים על בני ישראל שמעו נא המורים, הרי הדבר מורה על כך שבעצם הם כן. אבל ממרים הייתם עם ה', הרי הדבר הזה הוא שמזכיר להם חטאם, ואומר להם תוכחה על מה שחטאו. וזו כונת רבינו יונה לחלק בין המשנה שאמר שאל תהי רשע, דהיינו שלא יהיה בעיני עצמו שהוא בעצם רשע, דהיינו שזה עצמותו, אבל 'רשע' צריך האדם לחשוב, דהיינו על המעשים שעשה מכב שהם לא טובים וצריך לחזור בתשובה עליהם. וידוע מה שהקשה הרבי רבי הענין ז"ל על הפסוק (ישעיה נה, י) יעזוב רשע דרכו, וכי איזה דרך יש לרשע, ואיך כתיב 'דרכו'. ותירץ שיעזוב זה הרעיון שרשעותו הוא דרכו ואין לו ברירה ואופן לשנות את עצמו, ושהו הוא כל מהותו להיות רשע, ויעזוב המחשבה הפסולה הזאת, רק ידע שכל מה שעשה אינו אלא מעשה לא טוב ואין זה מהותו כלל, כי הפנימיות של איש ישראל הוא קודש לה', ועצמותו הוא כולו טוב.

שמעתי מאמ"ז זללה"ה שאמר בשעת הסדר בשם ספרים שהכונה היא שעשו אותנו לאנשים רעים, ואמרו עלינו שיש לנו מחשבות רעות לעשות דברים רעים. ויש בדברים אלו דברים עמוקים יותר כמו שפירשו בספרים, ונרחיב הדברים. פרעה הרשע שהוא קליפה של טומאה ידע היטב שצריכים להחליש את בני ישראל שיאבדו תקותם, ואז יהיה ביכולתו לגצח אותם בעיני יהדות ולהעבירם מיהדותם, ולכן רצה להכניס בהם יאוש, שיחשבו על עצמם שהם אנשים רעים, וממילא כבר אבדה להם התקוה. וזו הכונה דרעו אותנו, היינו שעשה אותנו כאילו אנו רעים בעצם לא במקרה.

ואיתא במשנה (אבות פ"ב מ"ט) אל תהי רשע בפני עצמך, וכתב הרמב"ם בפירושו המשנה שהכונה היא כי כשיחשוב האדם את עצמו לאיש רשע, והוא איש חסר ופחות, אז לא יגדל בעיניו כל חסרון שיעשה, כי הרי בין כך הוא כבר רשע, וכך הוא דרכו של יצר להבנים באדם מחשבות כאלו, כדי שיתייאש מכל העתיד.

ורבינו יונה הקשה על משנה זו ממה ששינוי (נה"ל) חתיה בעיניך כרשע, וכתב לפרש דשם כתיב כרשע ולא רשע.

ולהבין כונת דבריו נראה בהקדם דברי הרמב"ן (מפד"י טו) שמביא דעת

holy One, blessed be He,
as follows:

up during the
plagues.

estilence. Boils. Hail.
born.

r non-believers, or something
l, evil, anti-God class as "did

of words is that indifference,
nal sin of mankind. Certainly
religion in some general way
an abysmal indifference and
ics, to Torah. We do not pay
is into His service. Not anger
nent at religion — these are
subtler and deeper sin: we do
we are actively atheistic; it is
ause we dislike it; we are just

listic eccentricity of the text.
g your heart into synagogue
erence before God, we must
ing, not neutrality; passion,
of us with its demand and its

solation upon the Egyptians.
n between a person and his
society. How lonely! What a

darkness can be a blessing,
ity when one escapes from
l claims of society, into the
gets to know himself and
liness can be painful, but it

le of contemplation when-
it a plague of isolation, an
ugh which others can look

אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על-המצרים
במצרים, ואלו הן:

בכל מכה ומכה וכן בסימונים דצ"ך עד"ש באח"ב נוהגים להטיף טיפת יין מן הכוס.

דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך,
מכת בכורות:

דם, צפרדע It is ironic: what the Egyptians trusted most became the source of their travail and woe. The Nile was a deity for Egypt — and it turned into blood. They worshipped the frog, sign of fertility — and God gave them so much fertility that the population explosion amongst the frogs threatened their comfort and their very lives. The stricken gods of Egypt were an act of the irony of the One God.

We too, in our own lives, can detect — if we are perceptive enough — the workings of divine irony. What are our idols? Science, for one. And so we receive in return mass destruction. We worship technology, and we now appreciate how it has interfered with the ecology of our planet. We love machines and prostrate ourselves before them — and they break down before the warranty is signed. Ours is a generation which has prided itself on freedom; now we have anarchy. We spoke so much of love — that we are flooded with pornography. We have identified as "the good life" a life of hedonism — and there is no joy and no happiness to accompany our material pleasures.

ברד In its description of the seventh of the ten plagues which God brought upon Pharaoh and his Egyptians, the Torah employs a style which is somewhat different from the usual, and which therefore seems to indicate some special intention. *Barad*, the plague of hailstones which fell upon the Egyptians, their servants and their cattle, killed all life that was unprotected. Before Moses stretched forth his rod and caused the hail to fall, he warned the Egyptians of what he was going to do. He warned them to withdraw indoors in order to save their lives. The reaction of the pagan Egyptians was to laugh at Moses, and, though six times previously he had predicted the act of the Lord, they ridiculed him, and most of them — excepting the very few who did believe in God — exposed themselves to the plague.

Here is how the Bible describes the actions of these two classes of Egyptians, those who took Moses seriously and those who did not: "Those of Pharaoh's servants who feared the word of God, gathered their slaves and cattle indoors and saved them, and he who did not put his heart to the word of God [i.e., he who did not pay attention to God], left his cattle and slaves outdoors to be slain by the hailstones" (Exodus 9:20-21). Notice that the two classes of Egyptians are not described in the same kind of terms. If the first Egyptians, God-fearing,

Rabbi Lamm

(19)

These are the Ten Plagues which the Holy One, blessed be He, brought upon the Egyptians, namely as follows:

Some wine is spilled from the cup during the recitation of each of the ten plagues.

Blood. Frogs. Lice. Wild Beasts. Pestilence. Boils. Hail. Locusts. Darkness. Smiting the First-born.

the second should be described as God-hating, or non-believers, or something similar. Instead, the Torah describes this second, evil, anti-God class as "did not put his heart to God."

What the Bible means to tell us by this choice of words is that indifference, not "putting your heart to it or into it," is the cardinal sin of mankind. Certainly — and despite the apparent signs of a return to religion in some general way — our generation's greatest religious defect is an abysmal indifference and horrendous apathy to religion, to morals, to ethics, to Torah. We do not pay attention to God's word, we do not put our hearts into His service. Not anger at God, not rebellion against Torah, not resentment at religion — these are not the sins of our generation. Ours is a greater, subtler and deeper sin: we do not absent ourselves from the synagogue because we are actively atheistic; it is just apathy. We do not desecrate the Sabbath because we dislike it; we are just religiously phlegmatic.

This, then, is the message implied in the stylistic eccentricity of the text. The antonym of reverence and awe is not putting your heart into synagogue and Torah. In order to achieve that glorious reverence before God, we must learn sympathy and empathy, not apathy; yearning, not neutrality; passion, not indifference. In short, the Torah presses each of us with its demand and its challenge: Have a Heart.

חֹשֶׁךְ The darkness imposed a rigid and horrifying isolation upon the Egyptians. They did not see one another. All communication between a person and his friends ceased. He had no family, no friends, no society. How lonely! What a plague!

Darkness can indeed be a plague, but the same darkness can be a blessing, for solitude means privacy, the precious opportunity when one escapes from the loud brawl of life and the constant chatter and claims of society, into the intimate seclusion of his own soul and heart as he gets to know himself and realize that he is made in the image of God. Loneliness can be painful, but it can also be precious.

We ought to seek opportunities for this solitude of contemplation whenever and wherever we can. The Egyptians made of it a plague of isolation, an inability to see one's fellow, a picture-window through which others can look

יֵן הוּא עַל-הַמִּצְרִים

יָם לַהֲטִיף טִיפַת יַיִן מִן הַכּוֹס.

יָן, בְּרָד, אֲרָבָה, חֹשֶׁךְ.

דָּם, צְפָרְדִּים It is ironic: what of their travail and woe. The blood. They worshipped the much fertility that the pop their comfort and their very the irony of the One God.

We too, in our own lives, workings of divine irony. We receive in return mass destru ciate how it has interfered w and prostrate ourselves befor rancy is signed. Ours is a gen we have anarchy. We spoke s nography. We have identified is no joy and no happiness to

בְּרָד In its description of the upon Pharaoh and his Egypti different from the usual, and intention. *Barad*, the plague servants and their cattle, kil stretched forth his rod and of what he was going to do. I save their lives. The reaction and, though six times previc ridiculed him, and most of th God — exposed themselves t

Here is how the Bible desc those who took Moses serio servants who feared the work and saved them, and he who who did not pay attention to by the hailstones" (Exodus 9 are not described in the same

אלו קרֵבנו לפני הַר סיני
ולא נתַן לָנו אֶת הַתּוֹרָה
בְּיַמֵּינוּ.

וְיִשְׂרָאֵל כָּל־עַמּוּדָתוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל כָּל־עַמּוּדָתוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל כָּל־עַמּוּדָתוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל כָּל־עַמּוּדָתוֹ

מבטא הקב"ה את קפיצת הדרך הרחנית המהירה הבלתי נתפשת של עם ישראל.
זאת זאת, וליתר דיוק מעין זאת, בכוהינו להשיג בשבת קודש.

ואלו קרֵבנו לפני הַר סיני
אם לא היינו מקבלים שם את התורה וכלום
מעלה מיוחדת לאותה נקודה גיאוגרפית גם ללא
מעלות הקדושה שלהן זכינו באותו מקום?
ברם, מסתבר שאין אנו באים לשבת על עצם
העובדה שזכינו להיות במקום הר סיני, שכן, ללא התורה אין בין הר סיני
להר האלפים ולא כלום.

מתורתו של מן הגר"ש אלישיב שליט"א למדנו משמעות הקריבה להר
סיני:

בעת מתן תורה זכה עם ישראל לא רק לקבלת התורה אלא גם לקבלת
הכח להכריע בה כרצונם. לא זו בלבד שנתן הקב"ה את התורה לעם ישראל
אלא שגם בכוחם, ורק בכוחם, כח ההכרעה, כח אשר לו כפופים, כביכול,
אף הקב"ה ובית דין של מעלה.

כאשר התעוררה, לדוגמא, שאלה באשר לתגורו של עכנאי שחטבו ונתן
בו חול בין חוליה לחוליה, הרי שאף שבפמליה של מעלה הופרעה הלכה
כדעתו של רבי אליעזר אשר סבר כי התגור טמא, לא נבהלו מכך חכמי
ישראל והם עמדו על דעתם כי התגור טהור. כותלי בית המדרש שנטו ליפול,
אמת המים שחזרה לאחוריה ושאר הניסים לא היוו אותם מרתם והם סברו

13/12

כי דעת הרוב קובעת להלכה. גם את ההתערבות השמימית דחו באחד
בשמים היא" (ב"מ נ"ט:).

יתירה מזאת, הראשונים מבארים כי כל אותו אירוע לא היה אלא
נסיון שגלגלו משמים לפתחם של חכמי הדור, לראות האמנם יכבשו
ויעמדו על הצו האלקי הקובע כי "לא בשמים היא".
ברם, אפשר היה לה, לתורה, כי נתנן לישראל ללא כח ההכרעה.
היה כי נתנן לעם ישראל הכח לפלפל לכאן ולכאן, אך ההכרעה ז'
השאר בידי שמים.

ועל כך אנו משבחים. על כי לא רק שניתן לנו לפלפל בה ול
בסודותיה, אלא שגם כח ההכרעה נתון בידינו. בידינו להכריע או
שחטבו חוליות טהור או טמא ובידינו להחליט אימתי יחול ראש חוד'
ומתי תעובר שנה אלמונית. משמע כי לפי הכרעתנו יקבע יום ראש
ויום הכיפורים, ימים שבהם נגזר מי יחיה ומי ימות.
זהו שאנו אומרים, כי אילו קרֵבנו לפני הר סיני, כלומר אילו היד
לנו את תורתנו, אך לא נתן לנו את תורתנו, כלומר לא השאיר בי
ההכרעה הסופית בשאלות התורה, כי גם אז דיינו.

ועל אחת כמה וכמה שקרֵבנו לפני הר סיני ונתן לנו את תורתנו.

וכי מה מעלת הר סיני ללא תורה?
ברם, בעצם ההתקרבות להר סיני, כא
כולם כאחד, כאיש אחד בלב אחד, כג
להבשיר את עצמנו בדרך לקבלת התורה.
אנו מודים.

כי מידת "כאיש אחד בלב אחד", אחוזה וידידות אמת, מידו
וחשובה היא, גם ללא תורה. ואף על כך אנו מודים. ולא לחינם
חכמים ואמרו: "כאיש אחד בלב אחד", שכן הלב מוריס דם לכל אי

מָרֹר זֶה שֵׁאוּ אוֹכְלִים עַל שׂוֹם מֶה. עַל שׂוֹם שְׁמֹרֶר, הַמְצָרִים אֵת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמַצָּרִים. 56 שְׁנָאֵמַר,

ירושלים במועדיה

א"כ, נתכאר בדבריך שגדו מלאכת יציאתנו מצרים, ונתחלת שם אוכל עליו, ולא שללת חירותנו של הניצוד. (האבני נוד [באגלי טל, מלאכת בור ה' נהגת] צידד שאף בדנים "מתוס" יש מלאכת צד, אף שבדנים מתים אין שללת חירות. וארמ"ר וזל"ה"ה סובר שפטור [וש"ב פוקי כ"ז סוף הערה ק"ב]).

נמצא, שאף שלקחו בני ישראל עמם את צאנם ובקרים, אך לא הכניסו לאכילה ושתייה, כי סמכו על הקב"ה ללכת לארץ לא דוועה בלא הכנה של מאכל כל שהוא, **בלי שפעלו להכין צדה לדרך.** ואף שלקחו עמם מקנה ובקר, לא לקחו ממצרים דברים נוספים, שיהא בידם לאכול ולשתות, ולא חשבו כלבים להכניס למאכל, כי האמינו בה'.

56. **מרור זה שאנו אוכלים על שום מה, על שום שמרנו המצרים את חיי אבותינו במצרים.** הנה, ההלכה קובעת כי מי שכלע מצה - אף שאינו לועס את המצה החילה בשנינו, יצא, אך אם בלע מרור - דהיינו שבלעו בלי שלעם ממנו בשנינו חחילה, לא יצא ידי חובת מרור (פ"ו ה"ב). וטעם הדבר הוא, מפני ששונה מכל וכל טעם מצות אכילת מצה, מטעם מצות אכילת מרור. **טעם מצות אכילת מצה** שאיסור חמץ נוגע כל שבעה, והיי לפי מה שנכתבו עיקר עניינה של המצה הוא חמץ, והעדר החמץ בלילה זה הוא טעם זה וטעמו הריח.

325

וְמָרֹרֵנוּ אֵת חַיֵּיהֶם בְּעֵבֶרָה קָשָׁה בְּחָמֵר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עֲבָרָה בַּשְּׂדֵה אֵת כָּל עֲבָרְתָם אֲשֶׁר עָבְרוּ בְּהֵם בְּפָרְוֵי: **בְּכָל הַזֶּרֶד וְדוֹר חֵיב אֲדָם לְרֵאוֹת אֵת עֲצָמוּ בְּאֵלוֹ הוּ יָצָא מִמַּצָּרִים. 57 שְׁנָאֵמַר, וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לְאֵמֹר בְּעֵבֶר זֶה עָשָׂה יְיָהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לֹא אֵן אֲבוֹתֵינוּ בְּלָבָד גָּזַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אֵף אוֹת, יְרוּשָׁלַם בְּמוֹעֵיהָ**

השיעור בשדרשה לאיסור חמץ. נתחם כל היו בני ישראל משוחזרים מעבר שבעה אמנם לא כמצוה חיונית, אלא השעבוד מה מחצית השנה. כיון שכמצוה קיומית שמקיים בה את המצוה ישנו חשש סביב שבמשך חצי שנה זו שלא לאכול חמץ. ויש להצני שלמי זה הספיקו "לשכוח" את טעם המרירות וא יצא ידי מצווה זו גם כמצה מבושלת קושי השיעבור. ואמנם, עבדו זמן קצ וכי"ב. **מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה, על שום שמרנו המצרים את חיי אבותינו במצרים.** יש להקשות, מאחר שעיקר הטעם שציווחה תורה לאכול מרור, הוא כדי שנתפור שבהיותנו במצרים היה לנו מר, ומרר המצרים את חיי אבותינו, א"כ מדוע נצטוונו כזה עוד כהיותנו במצרים עצמה, מדוע יש צורך לאכול מרור ב"פסח מצרים" אמנם לדורות הבאים, שכבר הספיקו לשכוח טעם המרירות, ישנה סיבה מספקת לציווי המרור, כדי להזכיר וללמד שהמצרים מררו את חיי אבותינו במצרים, אך במצרים עצמה, עדיין נמצאים הם במקום המרירות. ונראה שדיות שכבר בראש השנה מספק שהרי המקום מעפר דל ומאשפות יריב מהם עבודה - ובלשון הגמ' (ר"ה יא) אכינו ידים וישנה אף את מצבו הוא יבראש השנה בטלה עבודה מאבותינו ויבטח בה, ועל ידי כך עכשיו ידגיש

72

ראובן הוא ילד עם על כל מבחן מאה. ידע איפה להשקיע. ע: הדברים הוא גם זדגם חדש...

חזיידר הרבי'ה העיד ווף ימיו... לא מבין מתו' הגדולה ניכרת ווא משקיע. פרנסתו

הוא נוסע במכונית אין לכך כל קשר.

עולם, טבע בעולם. והקב"ה בכבודו - זוהי גדלות!

פרופסור הכי גדול, והרופא שמקבל

ולו יש שקלים?... שום נקודה בעולם."

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. פִּפְתּוּב, וְאֶכְלֹת וְשִׁבַּעְתָּ, וּבִרְכַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמְּזוּן:

תפארת שמשון

ואכלת ושבעת וברכת

"להתענג על השם"

מהי "ברכה" שאנו מברכים על המזון? ברכה היא מלשון 'ברכה'. כאשר אדם מברך "ברוך אתה" הרי הוא פותח בריכה של שפע מן השמים! (עי' נפח"ה שער ב פ"ב).

הבעיה שלנו היא שאין לנו זמן. ניחן לראות כימינו אדם רעב האוכל מרק חם והגרון שלו ממש נכוהה. האכילה אצלו היא בגדר פיקוח נפש... אין לנו זמן לעצור ולהתבונן. אין לנו אפילו זמן לברך מילה במילה, אנו 'בולעים' את המילים, אומרים במהירות נוסחאות קצרות ומושיטים את האוכל ישר לפה. ואחר כך שואלים: "למה אני לומד ולא מבין? למה אני לומד ושוכח? למה אני לא זוכה לכיזן בתפילה? למה אני כועס ולמה החברותא עזב אותי"? כי החיים שלנו הם לא חיים של השי"ת, אלא חיים של מאכל בהמה.

אין כוונת הדברים ל"פרישות". איננו עוסקים כעת בדרגה זו, אך על האדם לברר בכח מחשבתו מה הוא הולך לעשות. עלינו להקדיש קצת מחשבה, קצת חכמה בשאלה "למה אני אוכל". אם הוא ניגש לאכול וחושב רק "אני רעב", הרי בכך הוא בירר שעומד הוא לעשות "מעשה בהמה". ואף אם האוכל אותו עומד האדם לאכול הוא כשר למהדרין, כל זמן שמחשבותיו עסוקות רק בהשקטת רעבונו ובטעם והנאת המאכל, הרי הוא עסוק עדיין ב"מעשה בהמה".

אך אם אדם עוצר את עצמו לרגע ואומר: "ברוך המקום שברא זאת! רבונו של עולם אם אני לא אשתה, אמות ח"ו. רבש"ע המשקה הוא גם טעים. גם קר ואפילו מוגז... ואת כל זה נתת לי כדי שיהיה לי תענוג. למה זה מגיע לי? וכי למדתי תורה היום כ"כ בהתמדה?! הרי זה חסד השם!" וכך מתוך מחשבות של הודאה לקב"ה, מתוך הרגשה של "להתענג על השם", מברך היהודי "ברוך אתה השם... שהכל נהיה בדברו". רגע זה הוא רגע של דביקות אשר יכול להביא את האדם לפיסגת הקדושה. האדם הפך את היגע ליענג' - "להתענג על השם"!

ואכלת ושבעת וזרכת

הברכה על עצם האוכל ולא על האכילה

אמרו חז"ל (ברכות לה ע"א) ק"ו: "כשהוא שבע מברך - כשהוא רעב לא כל שכן?" - אם חייבים מהתורה בברכת המזון, לא כל שכן שישנו חיוב של ברכה ראשונה לפני האכילה.

מכאן ניתן להביא ראיה שהברכה שאדם מברך אינה על האכילה אלא על עצם האוכל. שהרי לכאורה היה צריך להיות הפוך: בשעה שאדם שבע - ברוך ה' יש לו על מה להודות ולברך, אבל כשהוא רעב - על מה יברך? מהיכן ישנה ראיה לחיוב ברכה ראשונה?

אלא, שאם הברכה היתה על האכילה, אכן רק אחרי האכילה היה ראוי לברך. אבל מאחר והברכה היא על החפצא של האוכל, אומרים לנו חז"ל כך: אם אדם שבע מברך על החפץ של האוכל שזכה כבר לאוכלו, כל שכן אדם רעב שחש בצורך הגדול באוכל, וכבר רואהו לנגד עיניו, שיברך עליו ברכה ראשונה.

וביאור הענין כך הוא. איננו מברכים על האכילה, כי האכילה אינה דבר שאפשר לברך עליה תמיד; לפעמים האכילה גורמת לכאב בטן ואז האכילה היתה לרעת האוכל. איך, אם כן, אפשר לברך על אכילה זו? אלא מה? הברכה היא על החפצא של האוכל! "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי העץ" - על החפצא של התפוח! זהו דבר שמונח בתוכו נצח נצחים; מונח בתוכו חיים!

תפארת שמשון

רחם נא

עני

משיחה

אלהינו

והרחח לנו

תעריכנו

הלואאתם

רחם נא ה' אי

כאן פנוים

עמו ישראל.

גודל החיות

על פי משל. הו

רואה זולתו בצ

אדם בעולם שי

ולקרוא לרופא

לכל אחד מאתנו

נדיבה לחלצו מו

לכל נצרך ברוחו

חכמה לסובבים

היה עושה כן?

אך הרי באכ

שהישועות כולן

שהוא צריך, ומה

(24)

הגדה של פסח

קמח

הגדה של פסח

ה

לפני הלל אומרים „ש

אהרו ברכת הסוּן שזחה את הכוס השלישי בהסיבה.

ואמר לפני שתיתו :

הגני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שלישי של ארבע כוסות. להם יחד קדש"א בריך"הוא רכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בהם כל ישראל. והיה גועם וכו'.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

מוזגים כוס רביעי וגומר את ההלל שהתחיל בו לפני אכילת המצה.

בעת מוינת כוס רביעי זה — נוהגים למוזג „כוסו של אליהו“.

גדולי ישראל

כוסו של אליהו

חז"ל (עיי' ירושלמי פסחים פ"י ה"א) תיקנו ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, והנה אנו נוהגין למוזג כוס חמישי הנקרא כוסו של אליהו הנביא, וביאר הגאון רבי אליהו מוהילנא זצ"ל דהטעם שנקרא כוסו של אליהו, משום שנחלקו בגמי (עיי' פסחים ק"י"ח ע"ב) האם צריכין כוס חמישי ולא איפסיקא הלכתא, וכשיבא אליהו במהרה בימינו יברר ויפשוט לנו גם את הספק הזה, ולפיכך מוזגין אנו את הכוס מספק, ואין שותין אותו וקוראין לו כוסו של אליהו, כי בבואו יתבררו כל הספיקות וכתובם גם ספק זה,

(מרן החזון איש כתב על הגרי"א (קובץ אגרות ח"א סי' ל"ב) וז"ל, אנו מתיחסים להגרי"א בשורה של משה רבינו ע"ה, עזרא ע"ה, רבנו הקדוש, רב אשי, הרמב"ם, הגרי"א שנתגלה תורה על ידו כקדוש מעותד לכך, שהאיר במה שלא הואר עד שבא ונטל חלקו, והוא נחשב כאחד מן הראשונים ומדרגתו ברוח הקדש בחסידותו ובגודל תבונתו וביגיעתו ובבקיאותו בעיון העמוק בכל התורה המצויה עתה בידינו אי אפשר כלל לצייר את אפשרותם.)

כוסו של אליהו

המשנה ברורה מביא (ת"פ י) "לרמו שאנו מאמינים שכשם שגאלנו השי"י ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו לבשרנו"

כוסו של אליהו

מובא בירושלמי (פרק י הלכה א' דפסחים) מנין לדי כוסות מן התורה ר"י אומר כנגד, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, ע"כ ויש להבין שהרי מובא

**שְׁפָה עֲמָתָה אֵל הוּא
אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֵא קָר**

שם עוד לשון אחד של גאו וביאר בספר תולדות אסתו. זו ביאה סופית לדורות ולנו כשנזכה לגאולה שלימה, ויש החמישי כוסו של אליהו.

כוסו של אליהו

רבים המה הסיפורים על גדו שזכינו לראותו בדורנו בשנות זצ"ל (נלבי"ע בשנת תשי"ל זקן דבימי חורפו חלתה אשתו הצ ובוכים ליד מטתה, והנה נכנס וסיפרו לו על מצבה האנוש ש פרי אשר גודל על העץ, ותנו ל רבי אליהו זצ"ל אל הגה"צ ב לו השפת אמת: מי שזכה לגי אליהו, כיון שהרבי יודע שהיה את ברכתו...

נוהגים לפתוח את ו

בשו"ע (א"ח ת"פ) מביא הר שמורים ובזכות אמונה זו יב חמנהג מצאתי מנהג בכמה מק פסח כי בניסן נגאלו ובניסן המשומר מששת ימי בראשיה לקראתו מהרה, ואנו מאמינים (פרק י"ב הנושא את האשה

25

